

Boz Eşşəyin Məktubları

Elçin Hüseynbəyli

© Rəqs edən oğlan. 2001

(“Ha anqırdım, səsimə səs verən olmadı...”)

Kəndə ünvensız yazdığım məktub qaçaqaç düşəndə qarıxıb kənddə qoyduğumuz eşşəyimizin əlinə düşüb. Eyni zamanda sevindiyindən və kədərləndiyindən xeyli anqıran eşşəyimizin səsinə səs verən olmayıb, axırda götürüb mənə sicilləmə bir məktub yazıb.

Həmin məktubun məzmununa keçməzdən əvvəl sizə bir demişəm, bir də deyim ki, mənim eşşəyə xüsusi münasibətimin bir çox səbəbi var. Əvvəla, mən eşşəyimizin ulu babası ilə bir gündə anadan olmuşam. İkincisi, bizim kənddə uşaq gözün açanda dədə-nənəsin, bir də qapıdakı eşşəyi görür. Üçüncüsü, uşaqların nənni yerinə minib yırğalandığı bir nənələrinin kürəyi, bir də eşşəyin beli olur, dördüncüsü və ən vacib bizim kənddə eşşəyi olmayana türmədən çıxmış adam kimi baxırlar...

Eşşəyimizə xüsusi münasibətimi “Eşşək haqqında ballada” hekayəsində yazdığımından bunun üstündə ətraflı dayanmağa lüzum görmürəm. Ona görə də eşşəyimizin mənə yazdığı məktuba keçək. Görək eşşəyimiz nə yazır:

... Qağa, (“Qağa” bizim zonanın milli sözüdü) siz gedəli, yəni qaçaqaç düşəli mən eşşəklikdən çıxmışam. Məndə eşşək sifəti qalmayıb. Yəni eşşəklikdən çıxmağıma səbəb başıma gələnlər olub və onları bircə-bircə sənə deməsəm ürəyim soyumaz. Deməli, bir dəfə mən adi günlər kimi durub, bir ağız anqırdım, gərildim, yıxılıb ağnadım, sonra da axşamdan qalan ot-ələfi iyləməyə başlamışdım ki, böyük qağan gəlib qabağıma bir qucaq quru ot qoydu, ot tayası olan çəpərin qapısını bağlamadı, sonra da belimi sığallıyıb, heç nə demədi. Yəni belimə palan qoymadı. Və başımın kəndirin açib getdi. Adətən mən qabağıma ot qoyanda sevindiyimdən soncuxluyuram.

Özü də yaş ot ola-ola mənə quru ot verməsi çox qəribəydi. Qağanın bu hərəkəti mənə xeyli təəccübləndirdi və bu mühüm ritual, yəni sevinməkdən soncuxlamaq yaddan çıxdı. Adətən başımın kəndirin açandan sonra kəndiri ayağıma bağlıydılar. Mənə örüşə aparıb, örüklüyüdürlər. Ancaq bu dəfə belə olmadı. Düzü ürəyimə dammışdı, ya nəydi mən də başımı bir balaca irəli uzadıb onun ot-ələf iyi verən əlin iylədim. Ancaq qağan bunu hiss eləmədi və yola çıxıb getdi.

Bir müddət başım ota qarışdı və yerimdən tərənəmədim. Düzdü, ipi boğazımdan açmışdılar. Ancaq bu, mənim yadıma düşmürdü. Mən xoşluqla heç zaman başı açıq gəzməmişəm. Çünki müsəlman eşşəyiyəm.

Günortaya kimi elə öz yerimdəcə qaldım və kefimə düşüb ağnamaq istəyəndə özümü saxlaya bilməyib, sağ böyrü üstə aşıdım və onda başımın açıq olduğunu hiss elədim. Yenə də məhəttəl qaldım. Bir xeyli fikirləşdim, ancaq sən bilirsən ki, məndə fikirləşməyə baş nə gəzir (zarafatnan deyirəm), heç olsa da fikirləşməyə hövsələm çatmır. Ona görə də həyəətə çıxıb, süpürgə kipriklərimi xeyli yuxarı dardım və iri gözlərimi ətrafa gəzdirdim.

Ətrafdakı sakitliyi dağıtmaq üçün bir-iki addım həyatın ortasına tərəf getdim. Düzü bu sakitlikdən xoflandım. Günün-günorta çağı canavar yadıma düşdü. Anqırdım. Ancaq cavab gəlmədi. Sonra növbə ilə həyatın ən gözə gəlimli və səliqəli yerlərində ağnadım. Həyətdəki tut ağaclarının yarpaqlarından bir-iki ağız qırpdım, yenə də heç kim üstümə yüyürüb, məni qovmadı. Həyətdə əkilən gülləri iylədim, yenə də heç kimdən xəbər çıxmadı.

Qorxum və narahatlığım daha da artdı.

Qağa, ipsiz, kəndirsiz, yiyəsiz eşşək eşşək deyil. Qudurmuş it kimi bir şeydi. Allah eşşəyi ona görə yaradıb ki, adamlar belinnən düşməsin, döysün, söysün, bir an da onu sakit qoymasın.

Könlümə və qəlbimə tökülən qəm-qüssəni dağıtmaq üçün kəndin yoluna çıxdım. Kefimi açmaq üçün bir-iki dəfə öz-özümə soncuxladım. Yolun ortasında tullandım və körpüyə tərəf dörddəmə qaçdım, sonra bir dəfə kəndin başına, bir dəfə də kəndin ayağına tərəf durub anqırdım. Səs gəlmədi. Lap uzaqdan eşşək anqırtısına oxşar bir səs eşitdim ki, sonradan həmin səs də yoxa çıxdı. Sonra dəmiryolu adlıyıb şama getdim, məni örüklədiyin futbol meydançasında bir xeyli o yan, bu yana qaçdım.

Tappur-tuppur çapdım anqırdım, yüyürdüm anqırdım, durdum anqırdım, səsime səs verən olmadı. Ətrafda bir ünlü-cinli yox idi. Qulaqlarımı sallıyıb, başımı aşağı əyib həyatimizə gəldim. Həmişə həsrətin çəkdiyim ot tayasına gözümün ucuyla da baxmadım. Kor-peşiman uzanıb məhəttələçiliyimi araşdırmağa başladım. Qəfildən hamının yoxa çıxması yaxşı əlamət deyildi.

Dədəm bir dəfə danışırdı ki, bəs qədim zamanlarda adamlar arannan dağa, dağdan arana köç eliyirmişlər və hamını, hətta eşşəkləri də özləri ilə aparırmışlar. Dədəm bunları fəxrənən, özü də mahniylə deyirdi, sürtülmüş belin və köhnəlmiş palanın sübut kimi göstərirdi. Adamların eşşəksiz keçinə bilmədiklərin, bu iki məxluqun dünya binnət olannan bir yerdə yaşadığın, hətta öləndə də bir-birilərinə ayrılmadıqların xüsusi avazla oxuyurdu. Hələ bir dəfə də dedəmin əmisi oğlunun dağdan enəndə ayağının sözünə baxmadığın və belindəki adamla birlikdə qayanın dibinə uçduğun və canın tapşırduğun kövrələ-kövrələ danışırdı... İndi heç elə şey olmazdı ki, siz dağa gedib, məni burda qoyasınız. Çox fikir elədim və bəlkə də inanmazsan ki, həmin gün ac-susuz qaldım.

İşıqlananda durub həyəti gəzdim, əvvəlcə çəpərin dibində uşaqların oynadığı topa baxdım. Təpiklə vurub onu çəpərin dibinnən çıxardım, burnumla oxşadım, sizin iyinizi aldım. Topdan hələ də uşaqların hənirtisi gəlirdi. Sonra çovustanın açıq qapısının qorxa-qorxa içəri girdim, un çuvalının ağzı açıq qalmışdı. Sacınız dirəyə söykənmişdi. Ocaq yeri hələ də istiydi. Evin qapısına gəldim, əllərimi qaldırıb eyvanın mühəccərinə dirədim, içəri baxdım, nənənizdən qalan kilim eyvanın ortasında sərili qalmışdı, ancaq otaqlar bom-boşuydu. Fikir elədim ki, yəqin köçmüşünüz.

Lap dilxor oldum və ürəyimdən qara qanlar axıda-axıda yolun ortasına düşüb, qulaq yoldaşı axtarmaq ümidi ilə kəndin yuxarı başına getdim. Adanı gəzdim, Simuzər bulağından həvəssiz və könülsüz su içdim. Halbuki həmişə ordan su içməyin həsrətini çəkirdim. Örüş yerinə baxdım. camışların həmişə girib xoşallandığı gölməçələrə nəzər saldım. Heç kimi görmədim. Ala qarğalar bir az uzaqlarda hələ qurumamış mal təzəklərinin üstündə uçuşurdu, qarılşaırdı...

Bir-iki gün keçənnən sonra, bilmirəm günortaydı, yoxsa axşamıydı. Çünki siz saatlarınızı mənim anqırmağım ilə düzəltdiyiniz kimi, mən də ota aparılıb-gətirilməyimlə günün hansı vaxtı olduğunu bildirdim. Onu deyim ki, günəşli bir gün çıxmışdı, bir də gördüm ki, elə bil göy guruldadı, şimşək çaxdı, göy aralandı, əcaib-qəraib səslər gəldi və yekə bir şey həyatimizə düşüb partladı. Həyat lərziyə gəldi. Sən demə Tamaşağilin iti evin altında gizlənməmiş və ordan çıxıb zingildəyə-zingildəyə arxa tərəf qaçdı və qəflətən böyrü üstə aşıb suya dığırlandı. Mən heç nə başa düşmədim və durub baxdım. Ancaq göydən düşən hər nəydisə dolu-zad deyildi, zırpı bir şeydi və yerdə yekə lağım açmışdı. Lap sonralar Karxulu Qulaməlinin tayqulaq eşşəyinin versiyasından qandım ki, göydən qəfil düşənlər allahın bəlasıymış və onu adamlara ağılsızlıq elədiklərinə görə Allah göndərmiş. Sonra kəndə sizin dildə danışmayan adamlar gəldi.

Onlar mənə o tərəf, bu tərəfə keçib, mənə əməlli-başlı yoxladılar, quyuğumu qaldırıb altına baxdılar, növbə ilə belimə mindilər. Axırda da dalıma bir təpik ilişdirib, getdilər. Bir daha gəlmədilər. Bərk ayaqda mən onları da sahib kimi qəbul etməyə hazır idim. Çünki bizim taleyimiz belədi və eşşək olmaq üçün bizə yiyə lazımdı. İncisən də deməliyəm ki, bizim vətənpərvərliyimiz yiyəlikdən keçir. İndi onsuz da bizi heç kim eşşək yerinə qoymur. Hətta canavarlar da bizə yaxın düşmür. Heç sən də mənə görsən tanımazsan. Tamam qiymətdən düşmüşük...

Hərdən darıxanda bayaq sənə dediyim Karxulu Qulaməlinin tayqulaq eşşəyi ilə (sən demə qulağı eşitmədiyinnən uzun zaman mənə anqırtılarıma cavab verməyib) ordan-burdan söhbət edib, keçmiş yada salırıq. Dərdləşirik.

Bizim belimizdə uşaqların sevinə-sevinə ota çapdıqların yadımıza salınca xeyli qəhərlənirik. Uşaqları sevindirməkdən gözəl nə ola bilər ki. Sən demə Qulaməlinin tayqulaq eşşəyinin şeşləri anadan gəlmə kar olub.

Anadangəlmə ona görə deyirəm ki, heç zaman öz anqırtısını eşitməyib və fəhminən bizim necə anqırmağımızı bilir. Özü də elə bərk anqırır ki, ətrafda nə ünlü-cinli varsa, qaçaraq düşür. Kar olsa da, çox ağıllı və müdrik eşşəkdi. Dediynə görə lap uşaqlıqdan meylini qəzetlərə salıb və o qədər qəzet oxuyurmuş ki, axırda Karxulu Qulaməli tutub qulağını kəsib.

Qulağının kəsilməsi heç onun vecinə də deyil. Çünki eşitməyən qulaq nəyinə lazımdı, əksinə bağazada girəndə mane olur...

Hər gün oturub Qulaməlinin eşşəyinin keçmiş haqqında nağıllarına, gələcək haqqında mülahizələrinə qulaq asıram və doymuram. Sən bilirsən axı mən nağılpərəstəm və bu xasiyyətimə görə ulu babalarım oxşamışam.

“Yaz gələr, yonca bitər” müdrik deyimi də bizə həsr olunub və indi hərdən siz də ondan sui-istifadə eliyirsiniz. Neynək halal-xoşunuz olsun. Bizim sizdən nəyimiz artıqdı ki... Bir bulaqdan su içmişik. Bulaq dedim yadıma düşdü. Simuzərin bulağı quruyub, o günü gözünün axırncı yaşını axıtdı.

Nəysə, bu cür şeylərdən danışib qanını qaraltmaq istəmirəm.

Qulaməlinin eşşəyi, yəni mənə dostum-qardaşım çox maraqlı nağıllar danışır. Dediynə görə onun ulu babası ilə mənə ulu babam hələ lap qədimdən dünya-binnət olannan dost olublar. Sənin “hər şey taleyin işidir” fikrin tez-tez yadıma düşür və taleyimdən xeyli razı qalırım ki, iki dostun balası

axır ki, bir-birini tapıb. Onların dostluqlarınnan, can-bir olmaqlarınnan danışıb başını ağrıتماق istəmیرəm. Ancaq Qulaməlinin eşşəyinin danışığında elə şeylər var ki, inanmağım gəlmir.

Qağa, onun dediyinə görə biz eşşəklər əvvəllər suda üzə, göyde uça bilirmişik. Bilmirəm düz deyir, ya yox. Həm də hər gün deyir ki, biz istəsək uça bilərik. Hərdən Mollalı dağın göstərib deyir ki, uzun müddətdir məşq eliyir və vaxt gələndə ordan üzə aşağı atılıb uçacaq.

Bədəni ağırlıq eləsə, ruhu göyə çıxacaq. Yanımda olsuydun, sənənən soruşardım. Düz deyir, ya yox. Onu da deyim ki, Qulaməlinin eşşəyinin adı yoxdu. Onsuz da eşşəklərə ad vermirlər. Ancaq mən fürsətdən, yəni adamsızlıqdan istifadə eliyib, ona “Tayqulaq” adı verdim və o da incimədi, çünki eşitmir. Deməli, yazıq Tayqulaq Allahın göndərdiyi “bəla”nın da səsin eşitmiyib. Karxulu Qulaməli də gedəndə onu açıb buraxmıyıb. Bu sözləri eşidəndə elə yazığım gəldi, ürəyimdən qara qanlar axdı. Bilirsən də mən qoduqluqdan kövrəyəm axı. Yazıq üç gün, üç gecə canavarın qorxusundan səsin də çıxarmıyıb, axırda Qulaməlinin iti gəlib onun ipin çeynəyib qırıb və yazıq azad olub. O da mənim kimi çox axtarıb, çox gəzib axırda təsadüfən mənim yanıma gəlib çıxıb. Qağa, and olsun bizi yaradana onu tapmasaydım, indi anqırmaq da yadımdan çıxmışdı. Axı biz əsasən bir-birimizi görəndə sevindiyimizdən anqırırıq, çünki təklildən qorxuruq. Bir də ki, səsin heç kimin eşitməyəcəyini bilənnən sonra eşşəyin anqırmağı gəlmir. Bizim nəsil həm də ona görə anqırır ki, bu dünyada olmasına özünü də, başqalarını da inandırın.

Qağa, canın haqqı sizlərə olan incikliyəmin hamısını unutmuşam. Təki siz gələsiniz. Sizsiz buranın dadı-ləzzəti qaçıb. Həmişə sataşmaq üçün mənə Murtuzanın cehizdiyini deyirdiniz, elə adım da “Cehizdik” qalmışdı...

Yadımda böyük qağanın balası olanda Murtuza oğul nəvəsinə məni bağışlamışdı və hamınız mənə lağ eliyib güldürdünüz. Mən hələ onda təzə-təzə yük götürürdüm və özümü sındırmamaq üçün evdəki uşaqların hamısı birdən belimə minəndə də, birinci dəfə araba qoşanda da cıncırımı çıxarmadım və qürurla yeridim. Məni ucuz tutduğunuza görə hərdən inciyirdim. İnan tay incimirəm. Olur heylə şeylər. Mən sizin barədə ancaq yaxşı şeyləri yadımda saxlamışam. O da yadımda bir dəfə otdan gələndə uşaqların çapışdınız. Onda mənim ayağım ağrayırdı, nəydi yaxşı qaça bilmədim, sən də ki, sənün cığal qadanı alım, belə şeyləri xoşlamırdın.

Həmişə birinci olmaq istiyirdin və onda orağnan başımın ortasınnan nətəhər qoydunsa, mənim gözüm qaraldı, ayaqlarım büdrədi və özümü saxlıya bilməyib, yıxıldım. Onda sən o qədər peşiman oldun ki, tez belimdən yerə tullandın, arabani açdın, əllərimdən tutub qaldırdın, sonra da başımı qucaqladın. Sənün bu qayğıkeşliyin yadımdan çıxmaz. Onda elə çox istədim ki, səni. Həmin günləri xatırlayanda kövrəlirəm. Hələ bir dəfə yadımda, məni nətəhər çapdınsa, arabanın qolları gəlib mənə qabağa keçdi və sən başımın üstündən dəydin yerə, mən gülməkdən özümü gücnən saxladım, tez dayandım ki, birdən araba səni ayaqlıyar... Eh, yaxşı günlər vardı.

Qağa, çox xiffət eliyirəm. Kəndin bu başından o başına gedirəm, gəlirəm.

Doyunca şillaqlıyırım, soncuxluyuram, anqırırım, ağniyırım, ümumən allahın məni mükafatlandırdığı bütün işlərdən görürəm. Yem də boldu. Yeməkdən də kökəlmişəm. Ağız-burnumun əyrisi düzəlib. Həmişə həsəd apardığım cins inəyinizə oxşuyuram. Neynim özümdən asılı deyil. Burda ot-ələf yeyib kökələndə elə bil sizə xəyanət eliyirəm, sizin payınızdan yeyirəm.

Nəysə yazmalı-deməli dərdim və sözüm çoxdu...

Qulaməlinin də eşşəyi arzusuna çatdı. Nə qədər yalvardımsa, sözümə baxmadı.

Dedim uçma, uçsan bəs yerdə kim qalar. Mənim qulaq yoldaşım kim olar? Nəysə sözümə baxmadı və ordan aşağı tullandı. Əl-ayağın nə qədər tərətədisə də, uça bilmədi və tappılıynan dəydi yerə. Gözlərini açıb, güldü və mənə:

“Yaxşı uçdum eləmi, ruhum bədənimdən çıxdı. Mən gedirəm özümüzünküləri axtarmağa. Həmişə göyə baxanda mənə xatırla, ulduzların arasında axtar mənə!”—dedi və gözünü yumdu... Deyirəm, görən, siz tərəflərə gəlib çıxmıyıb ki, onu görüb-eliyən olubsa, bir biz tərəfə də xəbər elə...

İndi tək qalmışam. Səhərlər günəşin çıxmasına, axşamlar batmasına baxıram. Gecələr ayla oynuyuram. Gözümü həyətin qapısından çəkmirəm. Bir taqqıltı gələn kimi qulaqlarımı şəkliyəm. Darıxa-darıxa sizi gözlüyürəm...

Bu yaxınlarda Yal-obaya çıxdım, kələsərlinin arasıyla otluya-otluya, Qurbanalının bağının yanından keçib Tək-tutun dibinə gəldim. Yadındamı sən həmişə mənə onun dibində örüklüyüdü. Mən də onun kölgəsində yatırdım, hərdən kefim istəyəndə yarpaqlarınan bir-iki ağız qırpırdım.

Dərdləşirdim. Sənin dəcəlliyinnən danışırdım. Tək tut səni yaman çox istiyir. Sən körpə olanda onun dibində çox yatmışan, axı. Anan pambıq yığırdı, sən isə onun dibində mışıl-mışıl yatırdın. Yadındadı?.. İndi o vüqarlı, hamını öz kölgəsinə qonaq eliyən Tək-tut boynun büküb dayanmışdı.

Qocalmışdı, rəngi-ruhu solmuşdu. Elə bil bu vəziyyətinən utanırdı.

Qocaman Tək-tut. Sən onun tarixin bilirsən, yəqin. Yarpaqlarınan pıçılısınan hər şeyi başa düşmüşən: düşmənlərə necə sinə gərdiyin, Qaçaq Qaranı öz koğuşunda necə gizlətdiyin... Qağa, qaçaq dedim yadıma düşdü.

Xətrinə dəysə də deyəcəm. Bizdə bir məsəl var. İgidlik ondu, doqquzu dondu, biri qaçmaqdı. Deyəsən, bizimkilər 10-cu variantı seçiblər.

Nəysə, qınaq zamanı deyil.

Yazıq Tək-tut. Ağlamaq istədim, qoymadı. Dedi nə ağlıyırsan, ölməmişəm ha. Yazıq qoca Tək-tut qocaldı, əldən düşdü və yavaş-yavaş saralıb-solmağa başladı. Kölgəsi lazım olmayan ağac kimə lazım...

Uşaq vaxtı sizin çimdüyiniz dəyirman arxı da quruyub, balıqları xiffətdən ölüb. Balıqsız suyun, susuz arxın nə qiyməti...

Səninlə birlikdə ota gedib-gəldiyimiz cığırları indi ot basıb. Adam gedib-gəlməyən cığır kimə gərək...

Quşlar da buralardan bir dəfəlik köç eliyib. Elə bil buranın yazı-payızı yoxdu. Ağaclar çiçəkləmir. Kiminçün çiçəkləsin, axı. Bir eşşək üçün mü. Kimdi onu sayan...

Qağa, bunları yazmaqda məqsədim, səni kövrəltmək yox, kəndimizin vəziyyəti barədə xəbər verməkdir...

Qağa, sənən cavab istəmirəm. Bilirəm ki, həmişəki kimi işin çoxdu.

Ancaq sənən bir təvəqqem var. Mən məktubu qurtarandan sonra siz tərəfə bir-iki ağız anqırdım. İmkanın varsa, sən də biz tərəfə anqır...

Fevral, 1999

Veb direktor: Betti Bleyer

Mətni yığdı: Səkinə İsgəndərova

Veb üçün hazırladı: Ülviyyə Məmmədova

AZERI.org qoyuldu: aprel, 2004